

ti kavaleri staabiohvitser

ta eestlaste 45. rügemendi vanemkäsundsohvitser rügemendi ülema ja Rüütliiristi kavaleri Harald Riipalu käe all ning 1945. aasta 21. märtsist rügemendi adjutant, kui rügemendi juhtimise võttis üle Rüütliiristi kavaler Paul Maitla. Mõlemat meest tundis Laasi ajast, kui nad teenisid Punaarmee Eesti 22. territoriaal-korpuses.

1944. aasta lõpus oli rügement väljaõppel Neuhammeris. 1945. aasta 25. jaanuarist oli Laasi rindel Sileesias Oppeni (Opole) linnast paarkümmend kilomeetrit lõunas Falkenbergis (Niemodlin). 1945. aasta 24. novembri ülekuulamisprotokollis seisab, et Arved Laasit on sõja lõpus autasustatud ka I klassi Raudristiga.

45. rügemendi staabi raadiosidekeskuses teeninud Heino Susi, Otto Tiefs valitsuse haridusministri Arnold Susi poeg, iseloomustab 1985. aasta Läänes avaldatud autobiograafilises tõsieluromaanis «Sarviku sulased» Arved Laasit kui rügemendi energilisimat noort ohvitseri, kes oli rügemendiülema Paul Maitla käsundusohvitser ja parem käsi, käis isiklikult kriitilistel hetkedel kaevikutes rügemendi rünnakuplaane juhtimas. 45. rügemendi sõjateed 1944 sügisest 1945. aasta maini kajastavas raamatus on Laasist ja tema tegemistest juttu korduvalt.

Arvedi tütar Helga meenutab isa räägitud lugu, kuidas nende väeosa jätnud Sileesias täitmata Opeli autotehase õhkulaskmiskäsu ja seetõttu saanud Nõukogude Liit oma valdusse tootmisliini, millega Venemaal hakati samu sõiduaautosid muutmata kujul tootma Moskvi 403 nime all. Muide, eesti sõjameeste kunagistes lahingupaikades Gliwices (Gleiwitz) toodab Opel mootoreid ka tänapäeval.

6. mail sisenes 45. rügement taganedes üle Hirschbergi (Jelenia Góra) Tšehhis. Kohalike kätte langes Arved Laasi pärast relvade loovutamist 9. mail 1945 Jungbunzlau (Mladá Boleslav) linna juures, mis asub Prahast 30 kilomeetrit põhjas, vangi kohalike kätte, kes nad peagi Punaarmeele üle andsid.

1948. aastani oli Laasi Saksa sõjavangide laagris nr 84 ja töötas meistrina Harkovi metallurgiatehase valukojas, kui üks kaasvangidest ta nõukogudevastase agitatsiooni eest võimudele üles andis. 19. mail Laasi vahistati.

22. mail 1948 esitas Ukraina NSV Harkovi oblasti sõjaprokuratuur vanemoperatiivvolinik vanemleitnant Strjukovski Laasile süüdistuse kodumaa reetmises. Süüdistuses heidetakse talle ette punaarmeeasena enda sakslastele vangi andmises, ohvitserina Saksa armee teenimist, ajakirjanikuna Nõukogude Liidu laimamises ning pärast sõda sõjavangide seas nõukogudevastase agitatsiooni tegemises.

Arved Laasi nimetab oma päevikus reeturi nime, kuid süüdistab vahelekkukumises oma suurt suud, mitte Harkovi sõjatribunali, kes 1948. aasta 14. juulil kurikuulsa paragrahvi 54 järgi kodumaa reetmise eest 25 + 5 aastaks Vorku-

ta vangilaagrisse saatis. Tegelikult ilmneb toimikut lugedes, et ring tema kui kõrgel kohal teeninud ohvitseri ümber hakkas koomale tõmbuma juba varem.

Esimest korda sai Laasi emale kirjutada alles Vorkuta vangilaagrist 18. veebruaril 1949, kus ta annab teada, et enne Harkovit on olnud korra nii Siberis kui ka Moskvas. Jaaniõhtul kirjutas Arved emale, et sai söekaevandustes tööd elektrikuna palgaga 200 rubla ja olud on seetõttu paranemas. Edasistes kirjades emale palub sunnitööline endale saata raamatuid, söögipoolist ja rõivaid.

Kirjavahetusest kumab läbi eriline mure ema ja noorema venna Hansu pärast. Näiteks ei lubanud poeg vene parteibosside juures teenijana töötanud emal end alandada ja poja olukorra parandamiseks ükskõik kellelt mingisugust abi paluda. Vähe-malt korra käis ema poega ka Siberis vaatamas.

Noorem vend oli vangilaagris areteeritud Saksa armee teenimise pärast ja kodumaa reetmises süüdi mõistetud juba enne Arvedit. Vend pääses koju 1954. aastal.

Päevikukirjeid ja kirjavahetust lugedes võib imestada, kuidas vangilaagris vaimu virgestatati, rahvusvaheliste sündmustega end kursis hoiti ja olukordi analüüsiti. Et Arved valdas vene, saksa ja inglise keelt, luges ta keele lihvimiseks palju kätte satunud võõrkeelseid raamatuid.

Vaid 1954. aastal on Arved Laasi vaim lõõnud tõsisemalt vankuma, kui esimese lootusekiirena pärast Stalini surma lubati poliitvangidel karistust poole jagu kärpida, kuid ilmnas, et karistuaaja hulka ei lähe kolm sõjavangina veedetud aastat.

Arved Laasi vabanes vangilaagrist 21. novembril 1955, kuid tagasi koju Tallinna teda elama ei lubatud.

Venemaal sõbrunes Laasi Saksa sõjaväelase Kurt Nieslongiga, kes varem vabanevuna tuli Türi kanti Retlasse sõjaajal kositud abikaasa Lydia ja tütre juurde ning kutsus kamraadi enda poole. Poolale loovutatud aladelt pärit Kurt, kes töötas pea kümme aastat Edasi kolhoosis elektrikuna, lahkus perega Eestist alles 1964. aastal ja asus elama Lääne-Saksamaale Müncheni lähedele.

1956. aasta 21. märtsist töötas Arved Laasi Edasi kolhoosis elektrimontöörina ja 1962. aastal võeti ta ka kolhoosi liikmeks. Kurti abikaasa Lydia töötas Laupa koolis raamatupidajana ning tema kaudu tutvus Arved noore eesti keele õpetaja Ainoga, kes oli enne kodukan-ti õpetajaks tulekut lõpetanud õpingud Tallinna pedagoogilises seminaris.

Aino ja Arved abiellusid ning 1957. aastal suvel sündis perre tütar Helga ja järgmisel sügisel poeg Margus.

1. detsembril 1962 viidi Arved üle Elektrivõrkude Esna meistripunkti meistriks, kus peret ootas mõni aastat tagasi ehitatud töötajate elumajas tolle aja kohta moodne ametikorter.

Abikaasa sai emakeele ja tööõpetuse õpetaja koha Peetri 8klassilises koolis. Ainost kirjutab Õpetajate Leht 8. märtsil 1974. loo, kus imestati, et naisterahvas annab poistele tööõpetust. Artiklis on juttu ka Arvedist.

Vana Laasi, nagu teda Esnas kutsuti, töötas Esnas meistrina kuni 1983. aastani ja hiljem terveise halvenedes jätkas samas tööd kontoriametnikuna. Sitke sõjamees treenis ennast töövõimeliseks isegi halvatusel.

Arved Laasi elas Esnas tagasihoidlikku elu, kuigi töökaaslased ja naabruskond teadis tema minevikust. Tema üks suur kirm oli kalalkäik. Ta pani tihti nädalavahetustel mootoratalle Voshod hääled sisse ja võttis suuna Pangodi järvele või teistele õngevetele. 1974. aastal andis Eesti Energia Laasile tubli töö eest sõiduauto VAZ 2103 ostuloo, mille ta ka lunastas.

Abikaasa Aino meenutust mööda käinud hallides mantlites mehed Arvedi juures juttu puhumas eriti 1970ndate lõpus ja uue kümnendi alguses. KGBlased olnud osavõtlikud ju uurinud, ega endist Saksa ohvitseri tema mineviku pärast tööl ja kogukonnas kiisata.

Olympiamängude paiku mõneks ajaks meistripunkti antud naisrekordi suhtes oli Laasi umbusklik ja kahtlustas, et KGB hoiab tal teravamalt silma peal.

1989. aasta lõpul andis vangilaagrikaaslastest kirjanik Raimond Kaugver Laasile lugeda Siberi-meenutute käsikirja, millesse süvenedes tekkinud emotsioonidele ei pidanud süda vastu. Nooruses sõjasangarina tuntud Arved Laasi lahkus igavikuradadele oma kodus Esnas 24. novembril 1989. aastal 70aastasena. Ta jõudis ära näha oma juubeli puhuks masti tõmmatud sinimustvalge ja Berliini müüri langemise.

5. jaanuaril 1990 Rootsi Eesti Päevalehes avaldatud järelehüüdes meenutab sõja-aegne sõber, tuntumaid sõjakirjasaatjaid Karl Gailit, et Arved Laasi juhtis 1945. aastal Sileesias rügemendiülema Maitla alluvuses mitut lahinguoperatsiooni Oppelni all ja Schedlau juures, mis paistsid silma oskuslikust läbiviimisest tingituna erakordselt väikeste omapoolsete kaotustega. Laasi saatis rindelt endise ajakirjanikuna eesti ajalehtedele ka lahingukirjeldusi.

Gailit kirjutab: «Arved Laasi oli üks neist paljudest noortest ohvitseridest, kes leidsid, et Eestil peab analoogiliselt Esimese maailmasõja lõpuolukorrale olema hästi välja õpetatud ja kogemustega ohvitserkond, milline vajaduse korral oleks võimeline juhtima iseseisva Eesti sõjaväge.»

Vorkuta vangilaagri kaaslane Kaugver kirjutab lahkumisläkituses: «Ajalt, mil alatoitluse ja põrguliku töö tõttu enamik vangidest kaotas väljavaated tulevikule, arutles ja formuleeris Arved Laasi uue Eesti Vabariigi põhiseaduse põhimõtteid ja jagas neid kaaskannatajatele.»